

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Поетапно зміцнення соціально-економічного, інтелектуального та культурного потенціалу незалежної української держави значною мірою обумовлено демократизацією суспільної свідомості, новими тенденціями розвитку освітянської галузі. Вимога сьогодення – забезпечення освітньої сфери фахівцями нового покоління, здатними на високому професійному рівні здійснювати навчально-виховний процес, готовими працювати творчо, впроваджувати новаторські ідеї, реалізовувати пріоритетні напрями реформування вищої школи. Реформа музично-педагогічної освіти, приведення її до рівня міжнародних стандартів зумовлює організацію принципово нового підходу до підготовки майбутніх вчителів музики, заснованому на культуротворчих засадах. Оскільки саме культура виражає "олюднення" педагогічного процесу і є однією з форм самовизначення професіонала, то, відповідно, уміння наповнювати теоретичну й практичну діяльність високим культурологічним змістом украй необхідне випускникам музичних педагогічних навчальних закладів.

Мета статті – обґрунтувати культурологічні засади підготовки вчителів музики у вищих навчальних педагогічних закладах.

У педагогічній науці культурологічна модель змісту освіти досліджувалася такими науковцями як Е.Баллер, М.Бердяєв, В.Біблер, Н. Бордовська, С. Гессен, М.Каган, О.Лосєв, Ю.Лотман, Е.Маркарян, І.Ісаєв, І.Лернер, М.Реріх, О.Рудницька, П. Флоренський та інші, які пов'язували вивчення культури з усвідомленням її духовного змісту та моральної цінності.

Розуміння сутності проблеми в сучасній філософії освіти представлені в дослідженнях Т.Бутківської, І.Зязюна, А.Комарової, В.Леонт'євої, В.Москаленко, С.Омельченко, М.Романенко, В.Цибби, А.Яковлева та інших. Їх праці зміцнили практичну орієнтацію вітчизняної школи культурною антропологією, обумовили її зв'язок із сучасною педагогікою.

Дослідження в галузі професійної освіти С. Барбіної, В. Бутенка, В. Гриньової, В. Кан-Калика, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Нагорної, Г. Падалки, О. Рудницької, Т. Скорик, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, О. Щолокової свідчать про зростання значення культурологічного аспекту у системі професійної підготовки вчителів.

Отже, на початку XXI століття освіта, як соціокультурний феномен, вступила в новий етап свого розвитку, що діє за принципом "культуродоцільності", це означає "навчання в контексті культури, орієнтацію освіти на характер і цінності культури, на засвоєння її досягнень, на прийняття соціокультурних норм і включення людини в їх подальший розвиток" [8, с.224-225].

У висунутих у дослідженнях культуровідповідних моделях професійної підготовки вчителя [1] пропонується замінити традиційну освітню парадигму (як загальну, так і професійну), сконцентровану навколо знань, на "культуровідповідну". У результаті зміни аксіологічних позицій учитель виступає носієм культурного, духовного змісту освіти, а не просто викладачем певного навчального предмета. Саме культура фокусує систему ціннісних уявлень, що становлять основу особистісних орієнтирів суб'єкта, регулює його діяльність та переводить людину в більш осмислений та упорядкований спосіб буття. Принцип культуровідповідності, проголошений ще А. Дистервегом – "Навчай культуровідповідно!" – і сьогодні є досить актуальним [2, с. 39].

Для педагогіки вищої школи особливо актуальним є проектування освітнього процесу за допомогою культурологічного підходу як методологічної основи особистісно орієнтованого навчання, що сприяє "сходженню особистості до загальнолюдських цінностей" через культурні функції освіти (гуманітарну, культуротворчу, соціальну) та як джерело становлення особистості майбутнього вчителя, його професійного розвитку. При цьому підготовка здійснюється завдяки практичній "інтеріоризації" культурного досвіду поколінь у духовний світ педагога. Культурологічний зміст змісту освіти, зумовлений збігом буття людини та буття культури, дозволяє розвинути сутнісні сили вчителя, його моральний, інтелектуальний потенціал через оволодіння системою знань про природу, суспільство й людину.

Культурологічний підхід актуалізує загальнолюдський зміст педагогічної діяльності й здатність передбачати її наслідки, що вказує на *прогностичний і світоглядний* його потенціал та має принципове значення для професійної діяльності майбутнього вчителя музики. У центрі уваги вищезазначеного підходу перебувають ціннісно-нормативні установки, які регулюють взаємовідносини і взаєморозуміння між людьми, звідси найбільш важливими виступають такі сторони мотивації діяльності людини, які "не дозволяють їй використати будь-який спосіб для досягнення мети, а вимагають вибору найбільш прийнятної за моральними, світоглядними, релігійними, етичними та іншими ціннісними міркуваннями і правилами, що розповсюджені у даному суспільстві" [3].

Зазначений підхід створює передумови для формування й реалізації професійної етики й моральності вчителя. При цьому він служить осмисленню соціокультурної реальності й проблем мети й сенсу життя, любові, мудрості, краси, істини, добра й зла, совісті, вибору й відповідальності, здоров'я тощо, що мають безпосередньо стосуються вчителя як людини й педагога. Це вказує на *аксіологічну складову* культурологічного підходу, що дозволяє вчителю осягти актуальні проблеми культури, відповідально добирати соціокультурні орієнтири, виробляти ціннісні позиції, важливі для прийняття педагогічних рішень у мінливих умовах соціокультурного середовища.

Культурологічний підхід в освіті співвідноситься з принципом культуровідповідності виховання. Ідеї необхідності цього принципу в педагогіці були сформульовані Ф.Дистервегом і отримали визнання у XIX-XX ст. У сучасній практиці принцип культуровідповідності розглядається як "метапринцип, відповідно якому освіта має бути, з одного боку, адекватною сучасній культурі та її особливостям і вимогам, а з іншого боку - здатною до соціального реконструювання та організації нових культурних форм" [4].

Як гадає І. Відт [5], опора на основні ознаки культури постіндустріалізму: інтегративність, несинкретичний характер, гнучкість, конвергентність мислення, діалогічність, розуміння унікальності й самоцінності людини, дозволяє змодельовати нову культуровідповідну модель, в якій суть і зміст педагогічного процесу полягає в підготовці людини до життя у швидко мінливому світі, до саморозвитку й самореалізації в культурі, у здатності самовдосконалення. В організації такого педагогічного процесу велика роль належить вчителю, особливо вчителю музики, орієнтованому на образ культури як середовище, "що ростить та живить" особистість (П.Флоренський), як діалогу й взаємопородження минулих, теперішніх і майбутніх культур (М.Бахтін) та що виражає потребу й готовність у культуротворчій діяльності.

Щоб забезпечити сходження особистості до культури та загальнолюдських цінностей, вчитель музики сам повинен мати досить високий рівень загальної й педагогічної культури. Остання трактується багатьма вченими як інтегральна якість особистості вчителя. На думку С.Бондаревської [6], педагогічна культура - це сутнісна характеристика цілісної особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності й виховних відносин. З.Меретукова [7], формуючи своє уявлення про педагогічну культуру й учителя як носія та творця цієї культури, простежує шлях його розвитку від *Homo sapiens* до *Homo spiritus* - як істоти духовної, що пізнає не тільки навколишній світ, але й себе, свою сутність у цілісній системі з універсальними законами космосу, здатної, пізнаючи себе, вдосконалювати морально-духовну сутність доволишнього.

Багато дослідників вважають, що ефективним засобом підготовки вчителя до засвоєння способів соціально значимої культурної діяльності, їх інтеріоризації, розвитку відповідних їм особистих якостей і професійних умінь є *мистецтво*. Створюючи світ "вторинної реальності", воно стає для нього джерелом життєвого досвіду, спеціально продуманого та оціненого з точки зору істинного смислу. Мистецтво може впливати на формування характеру, упроваджувати норми і цінності, уявлення і знання, необхідні для повноцінного функціонування суспільства. Аналіз підходів вітчизняних дослідників до модернізації сучасної системи вищої освіти (В.Кремень, І.Зязюн, В.Андрущенко, В.Литвин та інші) показує, що процес професійного становлення особистості повинен розглядатися як цілісний процес загальнокультурного і професійного розвитку фахівця при домінуючій ролі творчості.

На думку багатьох дослідників, спільним коренем, що уможливило проведення паралелей між культурою та мистецтвом є саме творчість. Відомо, що всі види спілкування з мистецтвом передбачають творчу активність суб'єкта спілкування, яка знаходить своє виявлення в особистісній інтерпретації твору, ідентифікації з художніми образами, можливості "входити" в систему художнього мислення різних за стилем митців тощо. Культура також нерозривно пов'язана з творчістю та є її "об'єктивованою формою, предметним буттям". Саме "творчий фактор" і є найважливішим для характеристики культури вчителя, яку визначають як "міру творчого присвоєння і перетворення накопиченого людством культурного досвіду".

Творчість учителя асоціюється зі створенням якісно нових культурних матеріальних і духовних цінностей. Педагогічна творчість містить елементи новизни, які найчастіше пов'язані не стільки з продукуванням нових ідей і принципів навчання та виховання, скільки з видозміною прийомів навчально-виховної роботи, їх деякою модернізацією. Педагогічна творчість багато в чому залежить від старанності вчителя, його допитливості й прагнення до пошуку більш досконалих шляхів навчання і виховання. Таким чином, сучасний учитель музики повинен вирізнятися постійним прагненням до творчості, майстерності, новаторства.

Мистецтво сучасного вчителя, очевидно, і полягає в тому, щоб з висоти своєї освіченості й життєвої мудрості вміти розуміти дитину та саму природу дитинства. Тільки розуміючи і приймаючи багатолікий і сповнений протиріч світ думок, переживань, почуттів дітей, вчитель зуміє спрямувати їх на шлях пізнання, надихне їх на добрі справи. Отже, педагогічна культура - це інтегральна риса особистості вчителя, що проектує його культуру у сферу професії, це синтез високого професіоналізму й внутрішніх якостей педагога, володіння методикою викладання і наявність культуру творчих здібностей. Однією зі складових загальної і педагогічної культури є культурологічна спрямованість особистості вчителя, яка дозволяє бачити освітній простір як цілісну систему й осягти її соціокультурний зміст. Під загальнокультурним розвитком майбутніх учителів музичного мистецтва ми розуміємо високий рівень освіченості, ерудованості, компетентності у професійно – педагогічній сфері; глибокий пізнавальний, художньо-естетичний інтерес до всіх проявів культурного життя

України; високий рівень культури спілкування та поведінки; емоційне сприйняття дійсності, активна суспільна позиція та ініціативність; уміння прищеплювати домінування духовних цінностей над матеріальними своїм учням.

Культурологічна спрямованість особистості вчителя музичного мистецтва включає в себе пошук і усвідомлення життєвих цілей та цілей професійної діяльності, придбання соціально і культурно значущих знань. У процесі їх опанування особлива роль належить мотивації як системі потреб щодо вивчення, пізнання й удосконалення Світу і Людини. Культурологічну складову характеризує також емоційно забарвлене відношення до себе, до інших людей, до світу в цілому. А орієнтація на культуру й загальнолюдські цінності підсилює прагнення до розуміння й усвідомлення своїх думок, слів, дій, їх співвіднесенню й оцінюванню з етичних та морально-духовних позицій.

Процес формування базової культури особистості майбутнього вчителя музики у вищому навчальному закладі буде протікати успішніше, якщо будуть приведені в дію наступні умови навчання і життєдіяльності студентів: по-перше, головною умовою виступає цілісне культурне середовище навчального закладу, в якому студент займає позицію суб'єкта свого культурного розвитку (саморозвитку); по-друге, формування базової культури особистості буде усвідомлено викладачами і студентами, як суспільна й особиста цінність; по-третє, зміст професійно-педагогічної підготовки буде наповнено культурними цінностями й особистісними змістами.

Отже, застосування культурологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики ми розглядаємо як цілісний педагогічний процес, що здійснюється на основі навчання і виховання, взаємодії з соціальним середовищем, урахування потреб студентів та соціальних вимог суспільства. Використання потужного потенціалу вищезазначеного підходу в підготовці майбутнього педагога-музиканта дозволить підвищити його загальну та педагогічну культуру, підготує культуротворчу особистість до процесу збагнення дітьми істини, добра, любові, мудрості та гармонії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пассов Е. И.* Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация / Е.И. Пассов // Иноземні мови. – 2002. – № 4. – С. 3-18.
2. *Рудницька О.П.* Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. – К., 2002. – С. 39.
3. *Флиер А.Я.* Современная культурология: объект, предмет, структура / А.Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 1997. – №2. – С. 127.
4. *Крылова Н.Б.* Культурология образования / Н.Б. Крылова. – М. : Народное образование, 2000. – С. 86.
5. Образование как феномен культуры: к проблеме соотношения общего и частного // Культурологические основы модернизации образования. Материалы областной научно-практической конференции "Развитие индивидуальности учащихся в условиях реализации культурологической модели образования". – 2002. – Тюмень, ТГИМЭУП. – С. 5-12.
6. *Бондаревская Е. В.* Педагогическая культура как общественная и личная ценности / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 37-43.
7. *Меретукова З.К.* Педагогическая культура и педагогический идеал : учеб. пособие для студентов и аспирантов / З.К. Меретукова. – Адыг. гос. ун-т, каф. педагогики и психологии. – Майкоп : Адыг. гос. ун-т, 1999. – 157 с.
8. *Яковлев А.А.* Влияние типа культуры на характер освіти / А.А. Яковлев // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – У двох частинах. – Ч.1. – К., 2001. – С.224-228.

Подано до редакції 23.06.10

РЕЗЮМЕ

У статті подано обґрунтування культурологічного підходу як методологічної основи особистісно орієнтованої освіти у вищому навчальному закладі в процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: культурологічний підхід, майбутні вчителі музики, культуру відповідна модель, педагогічна культура.

В.В. Григорьева

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

РЕЗЮМЕ

В статье дается обоснование культурологического подхода как методологической основы личностно ориентированного образования в высшей школе в процессе подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: культурологический подход, будущие учителя музыки, культуросообразная модель, педагогическая культура.

V.V. Gryhoryeva

CULTUROLOGICAL FOUNDATIONS OF TRAINING MUSIC TEACHER AT A HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

SUMMARY

The article substantiates a culturological approach as a methodological basis of personality oriented education at higher school in the process of training future music teachers.

Keywords: culturological approach, future music teachers, culture corresponding model, pedagogical culture.